

Пакушина Людмила,

к.п.н, старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Шелудько Альона,

студентка Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького спеціальності 231 «соціальна робота»

СТАДІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ДЕЛІНКВЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто різні підходи науковців до визначення понять «делінквентна поведінка» на підставі чого сформульовано визначення терміну «делінквентність особистості» як певна властивість юної особи. Наведено думки науковців щодо етапів та стадій розвитку делінквентності особистості, відповідно окреслено три періоди розвитку делінквентності особистості (латентний, продромальний та період розпаду).

Проаналізовано прояви делінквентності у дітей молодшого віку й виділено основні критерії продромального періоду делінквентності дітей цього віку відповідно до трьох стадій її розвитку.

Ключові слова: делінквентна поведінка особистості; делінквент; делінквентність; латентний період розвитку делінквентності; продромальний період розвитку делінквентності.

Постановка проблеми. Нестабільність соціально-політичної ситуації в Україні призводить до загострення проблеми протиправної поведінки дітей, підлітків та молоді, які є однією із найбільш вразливих категорій населення і потребують відповідної уваги й підтримки як юристів, так і педагогів. Тому визначення й оцінка рівнів формування тих чи інших порушень у поведінці дітей і молоді з метою своєчасного проведення превентивних заходів, що сприятимуть запобіганню погіршення криміногенної ситуації у державі, є актуальним питанням сьогодення. Протиправну поведінку молоді у науковій літературі часто позначають терміном «делінквентна поведінка».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань делінквентної поведінки неповнолітніх, присвятили свої праці Н. Вострокнутов, Н. Жигайло, С. Захаров, О. Кривонос, А. Лічко, Н. Протасова, Т. Пухова, І. Саламатіна та інші. Проте проблема делінквентності дітей молодшого шкільного віку, яка є основою для розробки ефективної профілактичної роботи залишається недостатньо розробленою.

Мета статті окреслити стадії та рівні розвитку делінквентності особистості, починаючи із раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Спочатку визначимося із основними поняттями. Базовим терміном, який дає початок іншим є термін «делінквентна поведінка», який запозичено із зарубіжної соціології і кримінології, де переважно застосовується категорія «делінквентність» (delinquency), що є родовою для визначення соціально-негативної поведінки, яка пов'язана з порушенням правових та інших (моральних, етичних) норм [1, с. 256].

Психіатр-неофрейдист А. Блау делінквентність пов'язує з чотирма видами поведінки, що відхиляються від норми: 1) поганою поведінкою в ранньому дитячому віці (infantile misbehavior), 2) відхиленнями в поведінці у більш пізньому дитячому віці (childhood behavior disorder), 3) правопорушеннями у молоді (delinquency) і 4) злочинами у дорослих (crime). А. Блау зазначає, що всі вони різні за складністю, характерні для певного віку, але мають щось спільне – невиконання норм поведінки, опір, бунт. Порушення поведінки в дитячому віці – прототип злочинності, так як дитина – природжений делінквент [2, с. 392].

Вітчизняна дослідниця О. Кривонос зазначає, що суть делінквентної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри

взаємодії особистості й суспільства, особистості та групи. В основі відхилень у поведінці переважно лежить конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі й прорахунки [3, с. 192].

Слід зауважити, що термін «делінквентність», за кордоном не застосовується до визначення категорії «злочинність». Так у англійській мові злочин, злочинність позначаються словом «crime», а термін «делінквентність» (delinquency) має багатозначне і широке тлумачення. У загальному сенсі основне значення категорії «делінквентність» за кордоном відображає: 1) невиконання обов'язків; порушення (договору, закону); правопорушення; 2) акт делінквентної поведінки; 3) провина, упущення, провинність [1, с. 256; 2, с. 390].

Російська дослідниця І. Саламатіна відзначає, що в англійській мові налічується понад шістдесят стійких словосполучень зі словами «делінквентність» і «делінквент». В залежності від вікових характеристик осіб, які вчиняють делінквентні акти, застосовуються терміни: «делінквентність дитини», «делінквентність неповнолітніх», «делінквентність молодих дорослих», «юнацька делінквентність», «делінквентність дорослих» та ін. При цьому поняття «делінквентності дорослих» і «делінквентність неповнолітніх» суттєво відрізняються за змістом. Тому частіше у сучасній англійській мові слово «delinquency» вживається у сполученні «juvenile delinquency» – злочинність неповнолітніх, як більш м'яке вираження замість «juvenile crime». Цим самим підкреслюється, що це поведінка молодих правопорушників, яких закон повинен головним чином перевиховувати, виправляти, а не карати [2, с. 395].

Дослідниця К. Думанська наголошує, що особистість, яка виявляє протизаконну поведінку називають делінквентною або скорочено делінквентом, а самі дії – деліктами. Так, в матеріалах ВООЗ делінквент визначається як особа у віці до 18 років, чия поведінка завдає шкоди іншому індивіду або групі й перевищує межу, встановлену нормальними соціальними групами в даний момент розвитку суспільства. Після досягнення повноліття делінквент автоматично перетворюється в антисоціальну особистість [4, с. 158-159].

Отже, деякі науковці скорочують термін «делінквентна поведінка особи» і вживають у якості його синоніму термін «делінквентність», а також використовують термін «делінквент» для підкреслення наявності специфічної властивості особистості. Вважаємо, що для виділення цієї властивості особистості доречно скористатися терміном «делінквентність» і визначити його, як специфічну властивість юної особистості, яка формується під впливом негативних соціально-біологічних чинників середовища і проявляється поведінкою, що не відповідає офіційно встановленим нормам (і кримінально-правовим у тому числі). Напевно делінквентність особистості формується поступово і має свої певні етапи чи періоди, а також стадії розвитку, які спробуємо окреслити.

Часто порушену поведінку дітей та підлітків називають важковиховуваністю. Вітчизняний дослідник А. Самойлов у своїй роботі наводить характеристику чотирьох груп важковиховуваних дітей: 1) важковиховувані діти, які байдуже ставляться до навчання, періодично порушують дисципліну, правила поведінки (здійснюють прогули, бійки), проявляють деякі негативні якості (грубість, брехливість, нечесність); 2) педагогічно занедбані підлітки, що негативно ставляться до навчальної і суспільно корисної діяльності, систематично порушують дисципліну і моральні норми (прогули, бійки, паління, вживання алкоголю), постійно проявляють негативні якості (грубість, лінь, нечесність, жорстокість); 3) підлітки-правопорушники – важковиховувані або педагогічно занедбані підлітки, які скоюють правопорушення (дрібні крадіжки, хуліганство), порушують адміністративні та інші норми, перебувають на обліку в інспекції у справах неповнолітніх або направлені комісіями у справах неповнолітніх у спецшколи; 4) неповнолітні злочинці – педагогічно занедбані підлітки, що скоїли кримінальні злочини, порушують правові норми і направлені судом у навчально-реабілітаційні центри (колонії) [5, с. 26]. Тобто важковиховуваність тісно пов'язана із делінквентною та злочинною поведінкою дітей, які, можливо, плавно змінюють одна одну.

Російська дослідниця У. Позднякова зауважує, що ряд вчених пропонують двоступеневу класифікацію різновидів делінквентної поведінки підлітків, розділяючи її на криміногенний і докріміногенний рівні. При цьому враховується той факт, що асоціальна поведінка може проявлятися в різних соціальних відхиленнях (від порушення норм моралі, незначних правопорушень до тяжких злочинів). Так, коли мова йде про так званий докріміногенний рівень делінквентности, школяр ще не є суб'єктом злочину, і його соціальні відхилення проявляються на рівні дрібних правопорушень, в недотриманні норм моралі, правил поведінки в громадських місцях, в ухиленні від суспільно корисної діяльності, у вживанні речовин, що порушують психічне і фізичне здоров'я. Криміногенний же рівень делінквентної поведінки дітей притаманний більш старшому віку і пов'язаний зі здійсненням особистістю протиправних дій, які ведуть до нанесення шкоди здоров'ю та добробуту оточуючих людей (хуліганство, шахрайство, крадіжка, грабіж, зґвалтування) [6].

Подібну думку висловлює науковець А. Ейчхорн, який розглядає дві стадії делінквентності. Перша, прихована стадія – стан, початок якого закладено в минулому задовго до появи дійсних симптомів, являє собою справжню патологію. Саме ця перша стадія розглядається як сутність делінквентності на відміну від другої стадії, коли з'являються зовнішні симптоми. Прихована делінквентність – результат порушень внутрішньо-особистісної структури і пояснюється недостатністю «супер Его», яке є сховищем моралі. На думку А. Ейчхорн делінквентність починається в дуже ранньому віці, іноді в ранньому дитинстві, задовго до того, як вона стає помітною [2, 395].

Для окреслення особливостей розвитку делінквентності особистості скористуємося термінами «період», за допомогою якого позначимо більший за тривалістю етап розвитку і «стадія», як певну структурну одиницю кожного такого періоду. Погоджуємося із думкою, що делінквентність має перший прихований період, який назвемо латентним (так медики називають прихований період захворювання), а також кінцевий період цього соціального «захворювання», коли яскраво проявляються його місцеві симптоми. Його можна назвати періодом розпаду делінквентності. Проте, будь яка хвороба має проміжний період (період прояву перших ознак), коли проявляються лише загальні симптоми захворювання і встановити на цьому етапі точний діагноз буває складно. Напевно розвиток делінквентності, також має цей особливий період прояву перших ознак, який можна назвати продромальним періодом делінквентності (рис 1). І це саме той період, коли завдяки відповідним виховним впливам можна відкоригувати поведінку особи й спрямувати її у правове русло суспільства.

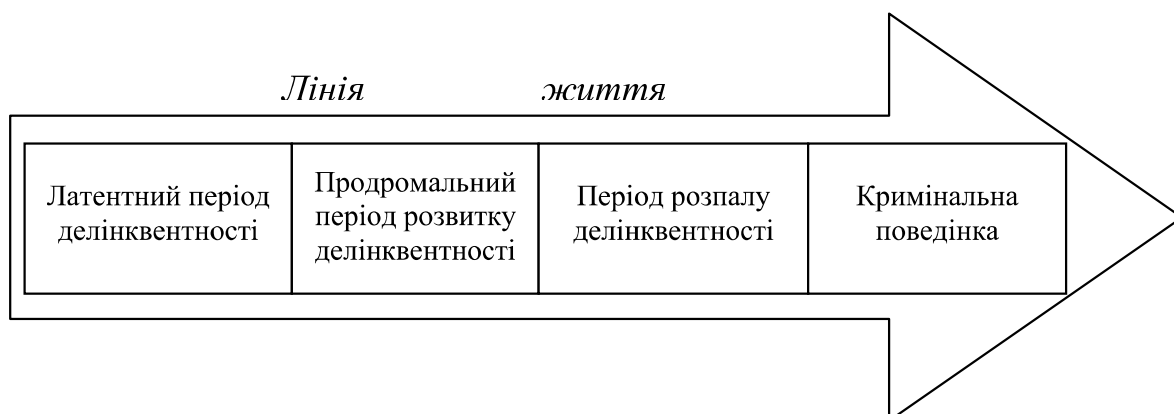

Рис. 1. Періоди розвитку делінквентності на лінії життя особистості

Вважаємо, що віковий ліміт розвитку цих стадій є індивідуальним у кожної конкретної особистості: у когось делінквентність усе життя може залишатися у стані латентності, а у іншого починає проявлятися вже у дошкільному віці й бурхливо переходить у стадію розпаду, коли у дитини з'являються перші ознаки пубертатного періоду.

Спробуємо більш детально зупинитися на продромальному періоді розвитку делінквентності, який, на наш погляд, часто може проявлятися на етапі молодшого шкільного віку. Адже коли у дитини раннього віку з'являються перші інтереси до яскравих чи цікавих предметів та перші бажання присвоїти їх собі, напевно, ще не має чіткого усвідомлення своїх дій чи якихось корисливих мотивів. Це той латентний період, коли дитина бере у руки чужу річ, яка їй сподобалася, а дорослі навчають її таким поняттям як «можна» чи «неможна», а також «добре» чи «погано». І якщо усе зроблено вчасно і правильно, то у дитини раннього шкільного віку якщо й виникають бажання отримати будь-яким способом гарну іграшку, або цікавий предмет (мотиваційний компонент), то своєчасно сформований дорослими (батьками, вихователями чи опікунами) когнітивний компонент (знання й усвідомлення заборони брати чуже) не дозволяють вчинити протиправно й проявити діяльнісний компонент делінквентності. А це означає, що особистість незмінно залишається на латентній стадії делінквентності.

Напевно, продромальний період делінквентності дітей молодшого шкільного віку має, як мінімум, три стадії розвитку. Перша стадія – характеризується незначними порушеннями загальноствановлених правил, коли дитина не слухається старших, не звертає увагу на зауваження і займається тим, що тільки їй цікавить. Це найлегша стадія девіантності вона проявляється досить непомітно, адже про дитину з першою стадією девіантності важко сказати, що вона порушник, можна назвати її активною дитиною, але насправді, некерованість, це і є першим дзвіночком про те, що з дитиною потрібно працювати, адже це не є нормою. Кожна дитина має розуміти, що є певний вільний час, коли їй можна гратися чи займатися тим, що їй подобається. Проте, якщо до неї звертаються дорослі (вчителі, батьки або інші дорослі) дитина має почути слова та відреагувати на них. Прикладом поведінки дитини з першою стадією делінквентності може бути дитина, яка нічим не цікавиться по уроках; може запізнюватись; на перерві цю дитину чути навіть з подвір'я; не вчиться сама і заважає іншим; складається відчуття, що дитина сама собі авторитет; її дії хаотичні і не логічні, спрямовані на привертання уваги.

Друга стадія делінквентності – характеризується тим, що дитина не просто не дотримується правил, а відверто порушує їх, вона не слухається рідних, вчителів, демонстративно відмовляється, щось робити. Ці діти зациклені на собі, намагаються звернути на себе увагу, вони часто прагнуть бути першими в різноманітних змаганнях і цим самим довести іншим, що вони кращі, і заслуговують похвали. Здебільшого ці діти отримують мало уваги вдома, а тому намагаються компенсувати це у шкільному колективі, проте використовують для цього сумнівні методи і цим самим відштовхують від себе інших. Прикладом проявів у дитини ознак другої стадії делінквентності є: систематичні спізнювання на уроки; регулярні зауваження учителів; зазвичай така дитина перебуває у двох станах, або їй не цікавить нічого або все й відразу; до уроку вона здебільше не готова або готова частково; участі у справах класу вона, як правило, не бере.

Третя стадія – характеризується тим, що дитина не просто не слухає дорослих, а починає диктувати їм свої правила, не зважає ні на кого, може тікати з дому, не ходити до школи, бити менших за себе дітей. Такі діти надзвичайно агресивні, намагаються кожного дня спровокувати конфлікт, не дивлячись на те хто це, де це відбувається і на скільки старшим є опонент конфліктної ситуації. Таку дитину з перших днів легко помітити у школі: на неї кожного дня скаржаться, але виправити її досить складно. Із такою дитиною потрібно працювати тривалий час, за умови, що вона іде на контакт. Якщо ж дитина не хоче змінюватися, то наслідки можуть бути негативними і в майбутньому із неї виросте злочинець. Прикладом дій дитини із третьою стадією делінквентності є наступні: кожного тижня дитина потрапляє до кабінету директора; прогулює школу; тікає із дому; запізнюється; може палити та вживати спиртні напої, вважаючи, що саме так вона виглядає дорослою і самостійною. Такі діти у класі зазвичай не мають друзів, ніколи ні з ким, і ні з чим не погоджуються; ніколи не готують домашні завдання; починають

лихословити при дорослих та вводити в оману; часто задля привертання уваги інших здійснюють перші крадіжки, а після їх викриття усі обвинувачення в скоєному намагаються перекласти на іншу дитину.

Таким чином, делінквентність сьогодні досить поширене явище серед школярів, яке проявляється у різних формах і несе за собою негативні результати. Тому важливо помітити риси делінквентності у дитини ще на початкових етапах прояву та провести із нею ранню профілактику й допомогти стати на правильний шлях.

Список використаної літератури

1. Чуносів М. Делінквентна поведінка неповнолітніх як об'єкт теоретичного аналізу [Електронний ресурс] / Михайло Чуносів // Проблеми підготовки сучасного вчителя № 8 (Ч. 1), 2013. – С. 255-260. Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2013/8_1/visnuk_41.pdf
2. Саламатина І.І. Зарубежні теорії делінквентності неперсхеннолетніх [Електронний ресурс] / І. І. Саламатина // Сибірський педагогічний журнал. – 2007. – №14. – С. 390-399. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnye-teorii-delinkventnosti-nesovershennoletnih>
3. Кривонос О. Б. Соціальна профілактика делінквентної поведінки підлітків / О. Б. Кривонос // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014, № 5 (39) С. 190 – 198.
4. Дуванська К. О. Передумови виникнення делінквентної поведінки в середовищі неповнолітніх / К. О. Дуванська // Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка № 5 (288), Ч. I, 2014 с. 157-163
5. Самойлов А. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи [Рукопис] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 : захищена 14.02.2017 / А. М. Самойлов; наук. кер. І. Л. Холковська ; Вінницький державний педагогічний ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – 282 с.,
6. Позднякова У. С. Понятіє, признакі и форми девіантного и делінквентного поведіння дітей [Електронний ресурс] / У. С. Позднякова // Електронні журнали издательств NOTABENE: Web-сайт. // Психологія и психотехніка. – 2013. – № 10. – С. 94-129. DOI: 10.7256/2306-0425.2013.10.1139. Режим доступа: http://e-notabene.ru/psp/article_11391.html. – Дата обращения 10.03.2017. – Название с экрана

References

1. Chunosov M. (2013). Juvenile delinquent behavior as an object of theoretical analysis. *Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya (The problems of modern teacher training)*, 8 (P. 1), 255-260. Retrieved from http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2013/8_1/visnuk_41.pdf. (in Ukr.).
2. Salamatina I. I. (2007). Foreign theories of delinquency of minors. *Sibirskiy pedagogicheskiy zhurnal (Siberian pedagogical journal)*, 14, 390-399. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnye-teorii-delinkventnosti-nesovershennoletnih>. (in Russ.).
3. Krivonos O. B. (2014). Social prevention of delinquent behavior of adolescents. *Pedagogichni nauki: teoriya, Istorija, innovatsijni tehnologiji (Teaching science: theory, history, innovative technologies)*, 5 (39), 190 – 198. (in Ukr.).
4. Duvanska K. O. (2014). Background of delinquent behavior among juveniles. *Visnik Luganskogo natsionalnogo univrsitetu Imeni Tarasa Shevchenka (Bulletin of the University of Luhansk)*, 5 (288), P. I, 157–163. (in Ukr.).
5. Samoylov A. M. (2017). *Prevention of deviant behavior of adolescents in socio-educational secondary school environment*. Vinnitsa (in Ukr.).
6. Pozdnyakova U. S. (2013). The concept, signs and forms of deviant and delinquent behavior of children. *Psihologiya i psihotehnika (Psychology and Psychotechnics)*, 10. 94–129. Retrieved from http://e-notabene.ru/psp/article_11391.html. (in Russ.)

Pakushyna Liudmila

Senior teacher, Candidate Degree of Pedagogical Sciences, PhD, Department of Social Work and Social Pedagogy, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Ukraine

Sheludko Aliona

Student specialty 231 "Social Work", Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Ukraine

STAGES AND LEVELS OF DEVELOPMENT OF DELINQUENCY OF A PERSON

Abstract. Introduction. The problem of children adolescents and youth delinquency in Ukraine remains tense, due to the difficult social and political situation in the country. Therefore, the issues of identifying, preventing and correcting the illegal behavior of underages remain relevant. This deviation from the social norm of people's behavior in the scientific literature is often called the term "delinquent behavior."

The **purpose** of the article is to analyze the views of researchers on delinquency and describe the stages of its development from the earliest stages of life.

Results. Analysis of the scientific literature has shown that some scientists replace the term "delinquent behavior of a person" with the term "delinquency", and also use the terms "delinquent" and "delictable personality" to emphasize the presence of particular personality characteristics. Therefore, to describe this characteristics, we will use the notion of "delinquency". We believe that this is a specific personality attribute of a young person. It is formed gradually under the influence of negative social and biological factors of the environment. It manifests itself in behavior that does not conform to the officially accepted norms (including criminal-legal ones as well).

Originality. Relying on the thoughts of scientists, we identified three periods of delinquency of a person: latent, prodromal and period of vivid manifestation of delinquency. We believe that these periods progress in different ages depending upon a particular person. But if parents do not pay enough attention to their children at an early age, then the prodromal period of delinquency can manifest itself already at the younger school age. It is going to be different forms of behavioral disorders: poor performance, disobedience, hooliganism, etc. Depending on the aggravation of manifestations of deviations in behavior, we distinguish three stages of the prodromal period of delinquency: the first, the second and the third.

Conclusion. Thus, delinquency today is a fairly common phenomenon among schoolchildren. It manifests itself in different behavioral disorders and leads to the formation of persistent criminal behavior of the individual. Therefore, it is important to determine the manifestations of delinquency of a child at an early stage and to conduct early prevention of this social disease.

Keywords: delinquent behavior of a person; delinquent; delinquentment; latent period of delinquency; prodromal period of delinquency.

Одержано редакцією 01.03.2017 р.
Прийнято до публікації 03.03.2017 р.

УДК 372.878:37.036

ПАЩЕНКО Інна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
музичного виховання, Бердянський державний
педагогічний університет, Україна
e-mail: superior-82@mail.ru

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті подано актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності. Визначено сутність та зміст поняття професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в освітньому процесі вищого навчального закладу. Проаналізована низка наукових досліджень з даної науково-педагогічної проблеми. Проаналізовано особливості вивчення дисципліни «Музична інформатика» у навчальній діяльності студентів. Розкрито значення музично-комп'ютерних технологій у формуванні фахової компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова. Інформаційні технології, комп'ютерні технології, професійна підготовка, компетентнісний підхід, компетентність, фахова компетентність, майбутні учителі музичного мистецтва.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка орієнтована на вступ у світовий освітній простір. Відмінною рисою сучасного етапу розвитку освіти є зростаюча інформатизація. Оволодіння знаннями, вміннями та компетенціями, які дозволяють високоефективно працювати з інформаційними технологіями, стають необхідними для майбутнього вчителя музичного мистецтва.

В сучасних умовах також залишається актуальною проблема підвищення ефективності освіти, вирішення якої залежить від професіоналізму педагога як головної